

УДК 327.8: 15

Семченко О. Р.

Кандидат політичних наук

ТЕЛЕВІЗІЙНА ДЕМОКРАТІЯ І ПОЛІТИЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ

Досліджено роль телебачення в стабілізації політичної системи. Виділено телевізійний етап розвитку інформаційного суспільства. Розглянуті маніпуляційні можливості телебачення. Порівнюються наявні моделі телевізійної трансляції й виявлена оптимальна модель для України. Зроблено висновок про те, що саме ЗМІ здатні створити комунікативний простір, здатний сприяти конструктивному вирішенню можливих спірних питань між владою й суспільством, різними політичними силами за допомогою дискусій і діалогів між ними.

Ключові слова: політична стабільність, телевізійна демократія, інформаційне суспільство, маніпуляційні технології.

Особливість періоду, сучасниками якого ми є, полягає в тому, що нині основним критерієм розвитку сучасної цивілізації виступає інформаційне суспільство. І це не дивно. Реальність така, що інформаційний простір впливає на всі сфери життя суспільства — політику, економіку, культуру та ін. Сама поява поняття «інформаційне суспільство» свідчить про те, що сучасний етап розвитку суспільства є специфічним, а інформація набуває особливого значення настільки, що перетворюється, без перебільшення, на вагомий чинник влади й управління. Більше того, можна сказати, що інформаційне суспільство є каталізатором абсолютно відмінних, від колишніх, політичних відносин.

Актуальність пропонованого напряму наукового дослідження полягає в тому, що механізми інформаційного суспільства здатні не тільки скоротити економічні витрати з метою оптимізації розвитку економіки, але й регулювати стан політичної системи, робити її більш стабільною. Так, наприклад, ніхто не буде заперечувати, що завдяки певним інформаційним механізмам політичні суперечності можна вирішувати набагато простіше, і частіше вдається запобігти конфліктам ще до їхнього виникнення. В умовах інформаційного суспільства співробітництво як форма

комунікації виглядає більш логічно, ніж конфліктність або конфронтація. Відтак мета статті полягає в тому, щоб показати роль телебачення в стабілізації політичної системи. Завдання статті: позначити телевізійний етап розвитку інформаційного суспільства; розглянути маніпуляційні можливості телебачення; порівняти наявні моделі телевізійної трансляції й виявити оптимальну модель для України.

Внаслідок стрімкого розвитку інформаційного суспільства росте й змінюється роль інформації в житті людей. Значна частина валового внутрішнього продукту—це невід’ємна складова інформаційних комунікацій, продуктів і послуг. Як наслідок, формується глобальне інформаційне суспільство, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їхній доступ до світових інформаційних ресурсів, за допомогою яких стає простіше задовольняти соціальні й особистісні потреби [1, с. 40]. Ідеї інформаційного суспільства розвиваються такими відомими теоретиками, як Й. Масуда, М. Маклюен, Д. Белл, Е. Тоффлер, М. Хоркхаймер та багатьма іншими.

Цей особливий період П. Друкер, основоположник сучасного менеджменту, називає четвертою інформаційною революцією [2, с. 168]. Це означає, що акцент робиться не на технологічному забезпеченні інформаційно-комунікаційного простору, а на якості інформації, що стає ключовим ресурсом розвитку сучасного суспільства. Таким чином, засоби масової інформації (ЗМІ), будучи, по суті, технічними каналами передачі інформації, одержують статус впливового учасника взаємодії суспільства й влади. За словами П. Бурдьє, ЗМІ є найважливішим атрибутом «символічної влади», що запускає механізм процесу «медіатизації політики» [3, с. 132–133].

Розвиток інформаційного суспільства пройшов через два етапи. Перший, коли в 1960-і роки особливу популярність знайшло телебачення. Термін «телебачення» уперше пролунав уже в 1900 році, на Всесвітній виставці в Парижі, але тільки в 1925 році з’явилися більш-менш повні системи передачі й прийому телевізійного зображення. Роль телебачення як вагомого фактору впливу на політичне життя обґрунтована тим, що аудиторія не обмежується.

У результаті політики, здійснюваної за допомогою телебачення, ми переходимо, як вважає С. Московічі, «від демократії мас до демократії публіки»: всі телеглядачі об’єднані одним джерелом інформації. За словами С. Московічі: «залишаючись кожний у себе в будинку, вони існують усі разом» [4, с. 43].

Назва знаменитої книги Г. Маклюєна «Розуміння медіа» зберігає свою актуальність і сьогодні. Щоб зрозуміти телебачення, треба враховувати наступне. Телебачення привабливе й сприйнятливе завдяки ефектному поєднанню картинки й тексту. Ця характерна риса телебачення активно використовується політичними силами у своїх цілях. Крім того, варто враховувати й більш високий рівень довіри до телебачення порівняно з іншими засобами масової інформації [5].

З огляду на більшу популярність використання медійних технологій для впливу на свідомість людей, державні органи, політичні партії, політики прийшли до розуміння того, що класичні моделі політичного менеджменту стрімко застарівають, у зв'язку з чим вони мають потребу в перегляді відповідно до сучасних реалій.

Риторичним є питання про корисність телебачення для стабілізації політичної системи. Інформаційні й пропагандистські можливості телебачення величезні. І не секрет, що вони часто використовуються з метою маніпуляції суспільною свідомістю. З моменту появи телебачення його звинувачували в «обробці» аудиторії, в ослабленні зв'язків між людьми, у поширенні стереотипів і т. д. І в цьому є певна частка істини. Але не можна заперечувати й того, що завдяки телебаченню люди стали більш інформованими, політика — більш відкритою, політики — більш відповідальними. Сьогодні такі ж докори адресують Інтернету.

Засоби масової інформації багатолікі, вони можуть використовуватися як у процесі стабілізації, так і дестабілізації. Так, наприклад, відомо, що коли Леха Валенсу запитали про причини демократичної революції в Польщі, він показав на телевізор і сказав: «Він». Політика ЗМІ, спрямована на зіставлення інформації про провали комуністичних урядів і про західний спосіб життя привела до падіння підтримки польським суспільством діючої влади [6, с. 143]. А в Іспанії в 1981 р. телевіступ короля Хуана Карлоса зупинив державний переворот у країні. В той же час ЗМІ можуть провокувати протести, демонстрації й навіть путчі, особливо в країнах, де немає демократичних стабілізаторів.

Популярність телебачення настільки велика, що сучасні дослідники вважають за можливе виділити два історично послідовних типи демократії: дотелевізійну демократію й телевізійну демократію. В умовах останньої ми перебуваємо дотепер. Її характеристики: телевізійна демократія тотальна й авторитарна. Посттелевізійна або мережна демократія тотальна й тоталітарна [7, с. 13]. Справедливості заради, варто відзначити, що маніпуляція суспільною свідомістю застосовується як у недемократичних, так і в демократичних суспільствах. «Взагалі

ж історія маніпуляції так само стара як сама історія медіа. Безглуздо дорікати масмедіа в маніпуляції. Адже їх цікавить не дійсність як така, а те, як цю дійсність бачать інші. Тому те, що відбувається, і його причини повинні бути такими, щоб задовольняти вимоги масмедіа. Масмедіа інформують не про те, що відбувається, а про те, що інші вважають важливим», — пише відомий німецький теоретик медіа Норберт Болц [8, с. 36].

Багато західних дослідників вважають маніпуляцію загрозою демократії. Наприклад, Д. Белл у своїй праці «Соціальні рамки інформаційного суспільства» підкреслює, що доступ до інформації є умовою свободи [9, с.335]. Адже практика є такою, що маніпуляція іноді просто необхідна, щоб, наприклад, не сіяти паніку серед населення. Доводиться визнати, що політика не може обійтися без маніпулювання суспільною свідомістю навіть у демократичному суспільстві, не кажучи вже про ту країну, що демократизується. У демократичному суспільстві інформаційні механізми застосовуються для непомітного управління суспільством, при якому останнє може думати, що приймає рішення саме, саме обирає тих, хто повинен здійснювати владу й саме їх контролює.

Варто погодитися з існуючою думкою про те, що демократія за своєю суттю — це влада еліт, оформлена за допомогою демократичних процедур. У другій половині ХХ ст. відбулося об'єднання елітократії з медіакратією, внаслідок чого політика набула видимості зовнішньої публічності. Іншими словами, елітократія одержала можливість маніпулювати суспільством, ховаючись під маскою демократії [10, с. 12].

На початку ХХІ ст. з'являється новий термін «нетократія», що означає нову — мережеву форму управління суспільством, за якої новий зміст отримують інформація і структурні підрозділи управлінської системи. У цьому контексті особливого звучання набувають слова авторів сучасного німецького посібника з політології: «Мати важливу інформацію — значить мати владу; уміти відрізнити важливу інформацію від неважливої — означає мати ще більшу владу; можливість поширювати важливу інформацію у власній режисурі або замовчувати її — означає мати подвійну владу» [11, с. 353]. Нетократією А. Бард і Я. Зодерквіст називають новий правлячий клас [12, с. 7]. Їхні теоретичні побудови засновані на тому, що капіталістичний спосіб виробництва перестає бути головним й, відповідно, варто очікувати появи й розвитку нового нижчого класу. На зміну пролетаріату прийде новий «споживчий» клас — консьюметаріат. Звідси — «панування інтерактивності

як головного атрибуту інформаційного обміну приведе до повної зміни самих основ сталого порядку або, говорячи науковою мовою, до зміни парадигми існування, що у свою чергу приведе до зміни механізмів розподілу влади в суспільстві й переходу її від одного правлячого класу до нового» [12, с. 7].

Нетократія є джерелом багатьох побоювань, зокрема, значно розширюються можливості маніпулювання свідомістю людини, що може виявитися один на один з віртуальним інформаційним простором. Не говорячи вже про загрозу інформаційній безпеці. Адже ті, хто керують соціально-інформаційними мережами володіють персональними даними користувачів, які можуть бути використані, наприклад, з метою збору інформації про особисте життя людей.

У політичному аспекті виникають побоювання щодо того, чи не будуть прийоми маніпуляції використані з метою дискредитації демократичних цінностей. Механізмом протидії такому сценарію є самі ЗМІ, які в демократичному суспільстві непідпорядковані державі й розвиваються на основі конкуренції в інформаційному просторі. І, звичайно, — політична культура, що допомагає людині усвідомлено оцінювати інформаційні продукти сучасних ЗМІ.

Як відомо, у демократичних країнах мають місце кілька моделей телебачення. Комерційна модель, у рамках якої телебачення фінансується за рахунок реклами, орієнтована на показ найбільш «проданої» інформаційної продукції. Державна модель, орієнтована на показ просвітницьких та інформаційних програм, схильна до ідеологізації й цензури. Завданням демократичного розвитку найбільше відповідає модель суспільного телебачення, що фінансується за рахунок своєї аудиторії, а значить — не залежить ні від держави, ні від власників. Є приклади й поєднання переваг різних моделей, наприклад, комерційної й суспільної у Великобританії.

17 квітня Верховна Рада прийняла закон «Про суспільне телебачення й радіомовлення України». Документ, підписаний Олександром Турчиновим, що виконував на той момент обов'язки Президента, вступив у дію 15 травня 2014 р. Кабінет Міністрів України ухвалив рішення щодо створення публічного акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України» (НСТУ). Закон містить важливу норму, згідно з якою забороняється втручання державних органів і органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також недержавних організацій у діяльність НСТУ з метою встановлення цензури, попереднього контролю й незаконного впливу на зміст інформації,

розповсюджуваної суспільним телерадіомовленням України. НСТУ не зобов'язана висвітлювати діяльність органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб. Програми НСТУ становлять не менш 75% національних телепродуктів і європейського (країн, що ратифікували Європейську конвенцію про трансграничне телебачення) щодобового виробництва ефірного транслювання [13].

Вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що в ЗМІ є величезний стабілізаційний потенціал. Від того як ЗМІ висвітлюють політичні процеси в країні залежать успіх і ефективність забезпечення політичної стабільності. В цьому контексті можна запропонувати такі рекомендації: розглядати інформаційне забезпечення політичної стабільності як особливо важливий напрям державної політики, що вимагає особливої уваги; з метою підтримки політичної стабільності використати всі види ЗМІ: телебачення, Інтернет, пресу.

У сучасній Україні ЗМІ повинні стати не просто виразником усього спектру суспільних думок, а й одним із впливових суб'єктів досягнення і збереження політичної стабільності. Саме ЗМІ здатні створити такий комунікативний простір, який буде сприяти конструктивному вирішенню можливих спірних питань між владою й суспільством, різними політичними силами за допомогою дискусій і діалогів між ними.

Список використаних джерел:

1. Невоструева А. Развития социальной сущности информационно-коммуникационного пространства на современном этапе / Антонина Невоструева // Власть. — 2013. — № 2. — С. 38–42.
2. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке: пер. с англ. / П. Друкер. — М.: ИД «Вильямс», 2007. — 272 с.
3. Бурдьё П. Социология политики: пер. с фр. / П. Бурдьё. — М.: Socio-Logos, 1993. — 336 с.
4. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс [Пер. с фр.] / С. Московичи. — М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. — 238 с.
5. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека / М. Маклюэн. — М.: Кучково поле, 2014. — 464 с.
6. Алмонд Г. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон / Сокр. Пер. с англ. А. С. Богдановского, Л. А. Галкиной; Под

- ред. М. В. Ильина, А. Ю. Мельвиля.—М.: Аспект Пресс, 2002.—537 с.
7. Третьяков В.Т. Будущий виртуальный коммунизм и гипновидение: о массовом телевидении и массовой политике / В. Т. Третьяков // Полис.—2014.—С. 13.
 8. Больц Н. Азбука медиа / Норберт Больц.—М.: Издательство «Европа», 2011.—С. 36.
 9. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе.—М., 1986.—С. 330–342.
 10. Третьяков В.Т. Будущий виртуальный коммунизм и гипновидение: о массовом телевидении и массовой политике / В. Т. Третьяков // Полис.—2014.—С. 9–20.
 11. Пугачев В.П. Введение в политологию / В. П. Пугачев, А. И. Соловьев.—М.: Аспект Пресс, 1998.—447 с.
 12. Бард А. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма/ А. Бард, Я. Зодерквист/ пер. с англ.—СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004.—252 с.
 13. В Украине появилось общественное телевидение [Электронный ресурс].—Режим доступа: <http://news.mail.ru/inworld/ukraina/society/20071737/?frommail=1>

Стаття надійшла до редакції 14.09.2014 р.

Семченко О.Р. Телевизионная демократия и политическая стабильность

Исследована роль телевидения в стабилизации политической системы. Выделен телевизионный этап развития информационного общества. Рассмотрены манипуляционные возможности телевидения. Сравниваются имеющиеся модели телевизионного вещания и выявлена его оптимальная модель для Украины. Сделан вывод о том, что именно СМИ способны создать такое коммуникативное пространство, которое будет способствовать конструктивному разрешению возможных спорных вопросов между властью и обществом, различными политическими силами посредством дискуссий и диалогов между ними.

Ключевые слова: политическая стабильность, телевизионная демократия, информационное общество, манипуляционные технологии.

Semchenko O.R. Television democracy and political stability

The role of television in the stabilization of the political system. Isolated television stage of development of the information society. Considered dexterity television. Check the available models and television broadcasting, the optimal model for Ukraine. It is concluded that it is the media can create such a communicative space that will promote constructive resolution of possible disputes between the authorities and society, different political forces through discussions and dialogues between them.

Keywords: political stability, democracy, television, information society, manipulation technology.